

УДК 027.7.021-044.922

Савельєва Вероніка Владиславівна
заступник директора наукової бібліотеки
з питань інформатизації
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля,
проспект Центральний, 59-а, 93400, м. Северодонецьк, Україна,
sawushka@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1374-5645>

Єпіфанова Ольга Вікторівна
канд. техн. наук,
директор наукової бібліотеки
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля,
проспект Центральний, 59-а, 93400, м. Северодонецьк, Україна,
yepifanova@i.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2518-3002>

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА, ВІДКРИТА ДЛЯ ЗМІН (З ДОСВІДУ РОБОТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ)

***Анотація.** Зміни у суспільстві перетворюють бібліотеку зі сховища книг у багатofункціональний простір. Це в повній мірі стосується і бібліотек закладів вищої освіти. Бібліотеки вище заново оцінюють те, що вони можуть дати університетській спільноті, які нові можливості вони можуть в собі відкрити. Розглядаються перспективи перетворення бібліотеки на прикладі конкретної бібліотеки одного з переміщених університетів Луганської області.*

***Ключові слова:** бібліотеки закладів вищої освіти, бібліотека переміщеного університету, сучасна бібліотека, бібліотечне співробітництво, бібліотечний простір.*

Сучасний ритм життя, постійний розвиток цифрових технологій, засобів електронної комунікації найрішучішим чином позначається на долі бібліотек. Все більше книг доступні в електронному вигляді, при цьому багато людей переходять до споживання інформації в основному в електронному форматі. Це викликає необхідність трансформації бібліотек. Бібліотеки будуються в оригінальному вигляді, в них обладнують більш яскраві і стильні інтер'єри з максимальними зручностями для користувачів, надається інформація на різних носіях, проводяться різні заходи, курси та майстер-класи за різними творчими спрямуваннями.

Крім того, розвиток бібліотекознавства, зростаючий культурний та інтелектуальний рівень в бібліотечному середовищі дозволяють визначати сучасну ситуацію як перехід від старої бібліотечної культури до нової. Стратегії та тактики цього переходу складають предмет широкого соціального експериментування та наукової полеміки вчених практично всіх країн сучасного світу. З розвитком бібліотек триває і пошук шляхів подальшої взаємодії їх зі спільнотою за межами їх традиційної ролі – бути сховищами інформації та забезпечувати доступ до неї. Бібліотеки все частіше розглядаються в якості комунікаційних центрів,

об'єднаних з різними громадськими сервісами, які задовольняли б цілий ряд соціальних потреб. Ця тенденція пропонує бібліотекам заново оцінити те, що вони можуть дати суспільству, і побачити, які нові можливості вони можуть в собі відкрити. Причому, це стосується не тільки публічних бібліотек, а й бібліотек закладів вищої освіти. Базові функції бібліотеки ЗВО розширюються, трансформуються відповідно до вимог часу, процесів у сфері вищої освіти, потреб користувачів та їх запитів.

Українськими бібліотечними фахівцями пропонуються кілька визначень сучасної бібліотеки ЗВО та моделей і шляхів їх розвитку. Серед них такі: «сучасна бібліотека ВНЗ – не просто книгозбірня, а центр освіти, духовності і культури» [1], «бібліотека університету є центром комунікацій різноманітної університетської спільноти, займає одне з провідних місць в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу» [3], «категорія «бібліотека ВНЗ» позиціонується як інтегрований інтелектуальний простір, заповнений різноманітними інформаційними ресурсами та засобами інформаційної взаємодії, тому є всі підстави розглядати її як головний системоутворюючий елемент, де генерується інформаційно-освітнє та соціокультурне середовище закладів освіти» [2].

Провідні фахівці інших країн дають свої визначення бібліотек закладів вищої освіти, що відповідають їхнім поняттям. Аналіз тенденцій процесу розвитку бібліотек вищів свідчить про те, що сьогодні не можна говорити про якесь розуміння загального шляху їх розвитку. Швидше за все – це сукупність різних моделей, ролей і можливостей, відкритих для бібліотек ЗВО.

Так, у звіті «Mapping the Future of Academic Libraries3», підготовленому Асоціацією публічних, шкільних і бібліотек вищих навчальних закладів Великої Британії у 2017 році, виділено кілька парадигм розвитку бібліотек вищів, що реалізуються сьогодні в тій чи іншій мірі:

Парадигма 1. «Гібридна бібліотека» – бібліотека, що надає друковані та цифрові ресурси. Парадигма, що з'явилася наприкінці 1990-х рр., як і раніше є актуальною у зв'язку з необхідністю стратегічного осмислення всеосяжного і ще не завершеного переходу бібліотек з друкованої ери в цифрову.

Парадигма 2. «Бібліотека з спрямованістю зовні». Бібліотеки, в яких традиційні функції відбору, придбання та управління зовнішніми інформаційними ресурсами для задоволення потреб університетської спільноти доповнюються функціями, пов'язаними з організацією і просуванням внутрішнього контенту, виробленого закладом, у зовнішнє інформаційне середовище.

Парадигма 3. «Бібліотека в житті користувача». Бібліотеки, які намагаються модернізувати свої послуги, виходячи з реальних робочих процесів своїх користувачів.

Парадигма 4. «Бібліотека як простір». Бібліотеки, в які люди приходять для того, щоб не тільки отримувати доступ до інформації, а й спільно створювати знання. Одним з найбільш помітних проявів цього підходу є повсюдно створювані коворкінг-зони.

Парадигма 5. «Бібліотека як інфраструктура». Бібліотека як спеціальна інфраструктура, що включає фізичні і віртуальні простори, інформаційні ресурси, експертів, соціальні мережі, в якій здійснюється наукова і навчальна діяльність та існуюча всередині інших глобальних інфраструктур. Прикладом реалізації парадигми є експерименти бібліотек в області відкритих наукових даних і створення систем управління даними.

Парадигма 6. «Обчислювальна бібліотека». Бібліотеки як центри інтелектуального аналізу текстів, спрямованого на забезпечення доступу до інформації та даних з урахуванням запитів користувачів. Парадигма, пов'язана з низкою глобальних тенденцій в області

пгучного інтелекту, машинного навчання та Інтернету речей і фіксує необхідність більш глибокого залучення бібліотекарів в ці сфери.

Парадигма 7. «Сервіс-орієнтована бібліотека». Бібліотеки формують свої цілі швидше навколо сервісів, ніж навколо колекцій (або, надаючи останні як один із сервісів). Одна з ключових парадигм, в рамках якої переосмислюється місія бібліотек в умовах трансформації вищої школи. Однак, з огляду на конкуренцію, роль бібліотеки в якості постачальника послуг ще повинна бути закріплена.

Парадигма 8. «Бібліотека як цифрове «третє місце». Бібліотеки, що вибудовують свою спільну діяльність в міжнародному масштабі для створення і підтримки віртуальних співтовариств учених з метою забезпечення доступу та обміну знаннями всередині та між окремими дисциплінами. Особливістю такої діяльності є створення цифрового середовища, вільного від комерційних імперативів. Впливова парадигма, що вимагає мислення і діяльності на мережевому рівні і створює величезний потенціал для фахівців бібліотек.

Парадигма 9. «Глобалізована бібліотека». Бібліотеки, що вибудовують свою діяльність на мережевому рівні для вирішення таких проблем як забезпечення цифрового збереження або надання спільних сервісів. Парадигма, яка стратегічно переорієнтує бібліотеки з інституційного на глобальний рівень, змушуючи їх діяти за межами організаційних бар'єрів в національному або міжнародному масштабі.

Парадигма 10. «Бібліотека без кордонів». Бібліотеки, які діють за межами організаційних бар'єрів, залучаючи до співпраці професіоналів з інших сфер, як для вирішення існуючих завдань, так і постановки нових. Парадигма, яка вимагає відкритості та гнучкості в здійсненні співробітництва [6].

Ці парадигми не є вичерпними і не на'язуються як догма, але тим не менш, вони можуть бути відправною точкою для роздумів про різні типи бібліотек майбутнього, демонструючи можливості, що відкриваються перед бібліотеками, і позиції, які вони можуть зайняти в житті сучасної науки і освіти. Вочевидь, питання про вибір шляху для бібліотек українських вишів вимагає визначення факторів, що впливають на їх розвиток, визначення принципів розвитку та розробки системного підходу, які б, з огляду на світові тенденції, дозволили сформулювати реальні ініціативи, проекти, управлінські та організаційні рішення.

Те, як ці моделі можуть бути використані для формування реальності, буде залежати від часу, місця, вимог користувачів і пріоритетів установи, відображаючи різні контексти різних типів бібліотек. Але зміни вже неминучі. Та однією з основних стратегічних ліній сьогодні є переосмислення бібліотеки як публічного простору. Поряд з традиційними бібліотечними функціями інформаційного забезпечення навчального, наукового, культурного процесів, обміну інформацією, надання інформаційних послуг впроваджуються інноваційні процеси обслуговування і використовуються електронні інформаційні ресурси. У діяльності бібліотеки з'явилися процеси, пов'язані із забезпеченням електронного навчання, такі як: формування електронних колекцій, формування електронного довідково-бібліографічного апарату, електронне обслуговування в різних формах. До традиційних завдань збереження і примноження літературних зібрань додалися нові функції.

Чи варто повторювати, що бібліотека сучасного університету повинна розглядатися як сучасний комплекс освітнього, інформаційного та соціокультурного центру? Але досі серед молоді існує стереотип сприйняття бібліотеки як якоїсь консервативної установи. Вона асоціюється найчастіше з книгосховищем, тобто тільки зі стелажми, заставленими книгами. На її території потрібно виконувати безліч строгих правил – завести читачський квиток, формуляр, куди записувати книги і вчасно їх здавати, не шуміти. Взагалі, «тиша повинна бути в бібліотеці!». Як з'ясується на заняттях з основ інформаційної культури та

бібліотечно-бібліографічних знань, несподіваним для багатьох студентів виявляється наявність в бібліотеці Wi-Fi, застосування інформаційних технологій, бібліотечний сайт, електронний каталог, автоматизований процес запису та ін.

Питаннями стратегії розвитку, поступової модернізації бібліотеки СНУ ім. В. Даля ми стали займатися ще з 2012 року. Але життя внесло свої корективи. Опинившись в умовах переміщення університету, роботу щодо осучаснення бібліотеки довелося починати практично наново.

Складаючи план заходів щодо осучаснення нашої бібліотеки, ми визначили пріоритети відповідно до наших умов, можливостей і розуміння.

По-перше, задля якісного обслуговування користувачів ми намагалися створити сучасні інформаційні ресурси з використанням інформаційних технологій, запровадити сучасні бібліотечні послуги. За період 2015–2018 років були створені наново бібліотечний сайт, інституційний репозитарій (електронний архів наукових публікацій) СНУ ім. В. Даля, відновлені реєстрації його у реєстрах, базах даних, каталогах. Відновлена робота АІБС «УФД/Бібліотека», створюється електронний каталог, започаткована електронна бібліотека навчально-методичних матеріалів. Бібліотека присутня в віртуальному середовищі і надає послуги. В приміщенні бібліотеки організована зона Wi-Fi.

Бібліотечний фонд за 2014–2019р.р. поповнився книжковими виданнями у кількості 9107 примірників (понад 400 примірників в рамках проекту «Переміщені університети: американські книжки та професійний розвиток бібліотекарів», який впроваджується Громадською організацією «Асоціація «Інформатіо-Консорціум» за фінансової підтримки Посольства США в Україні, а також 125 примірників сучасних підручників за проектом «Підтримка бібліотек переміщених університетів Сходу та Криму», який впроваджується Благодійним фондом «Бібліотечна країна» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та коштів, зібраних на краудфандинговій платформі «Спільнокішт»).

Ми отримали суттєву допомогу й у напрямку професійного росту фахівців бібліотеки. В рамках проекту «Підтримка бібліотек переміщених університетів Сходу та Криму» в Києві відбулись семінар та стратегічна сесія для бібліотекарів переміщених університетів Сходу та Криму, учасниками яких були фахівці бібліотеки Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. Також у бібліотеці СНУ ім. В. Даля відбувся семінар-навчання для фахівців бібліотек переміщених університетів «WOA on the Go»: професійна підтримка персоналу бібліотек переміщених університетів». Четверо співробітників бібліотеки взяли участь в професійному стажуванні бібліотекарів переміщених університетів, яке відбувалося 29–31 травня 2019 року в Харкові в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Науковій бібліотеці Харківського національного медичного університету. На власні очі мали можливість побачити, що для сучасних студентів бібліотека є головним інформаційним центром, джерелом знань, зоною комфорту й дозволяла.

Наявність техніки в достатній кількості та використання сучасних технологій в бібліотеках, сучасні меблі, ремонт, впровадження нових бібліотечних сервісів, створення креативного простору, де присутні 3D-друк і цифрове виробництво, створення зон відкритого доступу до видань, видові різноманіття носіїв інформації і багато іншого зіграли істотну роль в збільшенні числа відвідувачів. Символами відкритого і комфортного простору також стали зручний режим роботи, виділені ділові та дозвоільні зони, модульні столи, скляні перегородки замість стін, великі світлі вікна, зручні безкаркасні пуфи в бібліотеці, подіум для виступів, презентацій, читання, зміна існуючих спеціалізованих служб, залів, центрів,

здійснення бібліотеками амбітних проєктів. Взагалі, повна клієнтоорієнтована спрямованість в роботі університетської бібліотеки.

Постало питання, що МИ маємо і чим може бути приваблива НАША бібліотека для НАШИХ користувачів? Послуги надаються безкоптовно, в тому числі і користування Інтернетом (і це важливо в наших умовах!). Доступність інформації – наявність потрібних, нових книг, електронних ресурсів. У бібліотеці можна спокійно попрацювати, почитати, посидіти в Інтернеті – ніхто не виганяє, не смакає, не заважає. Наявність розумних, інформаційно грамотних, компетентних співробітників, тобто допомога за потреби.

Якою повинна бути сучасна бібліотека? В першу чергу різноплановою: вона орієнтується на своїх читачів, розуміючи, що у кожного свої інформаційні запити. Як то кажуть – клієнтоорієнтована. Тому ми спробували познайомитися зі своїми користувачами ще ближче. Ми провели он-лайн опитування через бібліотечний сайт, де серед питань було таке: «Які зміни потрібно впровадити для Вашого комфортного відвідування бібліотеки?». В опитуванні прийняли участь 393 користувача. Топ 3 відповіді: встановити комп'ютери для користувачів (32,1 %), оновити дизайн приміщень (30,8 %), більш якісний Інтернет (19,1 %). На питання «Чи хотіли б Ви, щоб у бібліотеці були передбачені зони: робоча (тиха), комунікативна, особистих інтересів, де можна зайнятися своїми справами, відпочинку (релаксації)?» серед 336 відповідей ми отримали такі: робочу (тиху) зону хотіло б 34,5 %, комунікативну – 28,6 %, зону особистих інтересів, де можна зайнятися своїми справами – 21,7 %, зону відпочинку (релаксації) – 15,2 %.

Як можна перетворити наш бібліотечний простір? Вивчивши досвід колег бібліотек вишів Києва та Харкова, ті інновації, які були впроваджені в роботу, і відгук на них з боку користувачів, зміну сприйняття самої бібліотеки, ми побачили результат реформатування роботи університетської бібліотеки, бібліотечного простору і перетворення бібліотеки в сучасний технологічно розвинений інформаційний і соціокультурний центр. Деякі напрацювання колег збираємося використовувати в себе, розробляючи план модернізації нашої бібліотеки на 2020–2025 рр. Як казав Стів Джобс, «креативність – це не те нове, що ти сам придумав, це коли ти взяв дві різні речі і з них, уже відомих, зробив щось нове».

Так, у нас, як у бібліотеки переміщеного ЗВО, багато своїх специфічних проблем, але ми не здаємося. Ми не тільки вижили, ми розвиваємося, вдосконалюємося в своєму прагненні бути повноцінним інформаційним і комунікативним партнером студентів, вчених університету та інших категорій користувачів, в прагненні перетворення бібліотеки.

В світі наразі є дуже популярний термін: третє місце, після дому і роботи. А може саме бібліотека має бути тим третім місцем, де хочеться зустрічатися, де затишно, цікаво, зручно і, що досить важливо, безкоштовно. Ми дійсно можемо це зробити. Ми маємо змінити позиціонування бібліотеки з храму історії, архіву на місце, де створюються інновації, місце, де можна дізнатися про все найновіше, що відбувається в світі, місце, де можна відпочити, місце, куди хочеться приходити знову і знову.

Список використаної літератури

1. Бевз, І. В. Бібліотека ВНЗ в системі національно-патріотичного виховання / І. В. Бевз // Бібліотека вищого навчального закладу – ресурсний, інформаційно-аналітичний центр в епоху електронних комунікацій : матеріали регіональної наук-практ. конф., 19 груд. 2013 р. – Чернівці, 2013. – С. 36–42.
2. Ільганаєва, В. О. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В. О. Ільганаєва // Бібліотека вуза на новому етапі розвитку соціальних комунікацій :

- матеріали междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г. – Д. : Изд-во Днепропетр. нац. ун-та железнодорож. трансп. им. акад. В. Лазаряна, 2010. – С. 10–14.
3. Копитко, Т. Ю. Роль соціальних інформаційних комунікацій у розвитку бібліотек у вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Т. Ю. Копитко. – С. 1–12. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/konf_lviv/Koputko.pdf. – Назва з екрану.
4. Цимбалюк, С. Я. Бібліотека як «третє місце» / С. Я. Цимбалюк, М. І. Кочур // Семінар-нарада директорів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації Київського та Харківського зональних методичних об'єднань «Парадигма розвитку бібліотек в умовах інформаційного суспільства», 22–25 верес. 2014 р., м. Харків. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/10128>. – Назва з екрану.
5. Dennen, Vanessa The university library commons as third place – SlideShare. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.slideshare.net/vanessadennen/the-universit – Назва з екрану.
6. Pinfield S., Cox A., Rutter S. Mapping the future of academic libraries : a report for SCONUL. – 2017. – URL : https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/Mapping%20the%20Future%20of%20Academic%20Libraries%20Final%20proof_0.pdf

References

- Bezv, I.V., 2013. Biblioteka VNZ v systemi natsionalno-patriotichnoho vykhovannya [Library of universities in the system of national-patriotic whirlpool]. In *Library of the highest open mortgage - a resource, information and analysis center for the epoch of electronic communication* Materials of the regional scientific and practical conference, Chernigiv, June 19 2013. Chernigiv, pp. 36-42.
- Pihanaieva, V.O., 2010. Misiia biblioteki v komunikatsiinomu prostori suchasnosti [Misiya library in the community of open spaces]. In : Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan, *The university library at a new stage in the development of social communications* Materials of an international scientific and practical conference, Dnepropetrovsk, April 22-23 2010. Dnepropetrovsk, pp. 10–14.
- Kopytko, T.Iu. Rol sotsialnykh informatsiinykh komunikatsii u rozvytku bibliotek u vyshchyykh navchalnykh zakladiv [The role of social information communications in the development of libraries in higher education institutions]. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/konf_lviv/Koputko.pdf (accessed: 09.10.2019)
- Tsybaliuk, S.Ia., Kochur, M.I. Biblioteka yak «tretie mistse» [Library as «third place»]. In *The Paradigm of Library Development in the Conditions of Information Society* Seminar-Meeting of the Directors of Libraries of Higher Educational Institutions of III-IV Levels of Accreditation of the Kyiv and Kharkiv Zonal Methodological Associations, Kharkiv, September 22-25 2014 Available at: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/10128>. (accessed: 09.10.2019)
- Dennen, Vanessa, 2013. The university library commons as third place. Available at: www.slideshare.net/vanessadennen/the-universit (accessed: 09.10.2019)
- Pinfield, S., Cox, A., Rutter, S., 2017. Mapping the future of academic libraries: a report for SCONUL. Available at : https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/Mapping%20the%20Future%20of%20Academic%20Libraries%20Final%20proof_0.pdf (accessed: 09.10.2019)

Savelieva V. V.,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Scientific Library
Yerifanova O. V.,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Scientific Library

UNIVERSITY LIBRARY OPEN FOR CHANGE (FROM THE EXPERIENCE OF VOLODYMYR DAHL EAST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY SCIENTIFIC LIBRARY)

Abstract. Changes in society are transforming the library from a book repository into a multifunctional space. This fully applies to libraries of higher educational institutions. University libraries re-evaluate what they can give the university community, what new opportunities they can discover in themselves. Several paradigms of the development of university libraries that are being implemented today are considered. They can be a starting point for thinking about various types of libraries of the future, demonstrating the opportunities that open to libraries and the positions that they can take in the life of modern science and education. Priorities of modernization of the scientific library of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, as the library of a displaced institution of higher education are considered in accordance with the conditions and capabilities. The results of sociological surveys of library users became the basis for the development of a program to modernize the library space for 2020-2025.

Keywords: libraries of higher education institutions, relocated university library, modern library, library cooperation, library space.

Савельєва В. В.,
заместитель директора
научной библиотеки по вопросам информатизации
Востокукраинского национального университета
имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина
Епифанова О. В.,
канд. техн. наук, доцент,
директор научной библиотеки
Востокукраинского национального университета
имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина

УНІВЕРСИТЕТСКАЯ БИБЛИОТЕКА, ОТКРЫТАЯ ДЛЯ ПЕРЕМЕН (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ВОСТОКУКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ВЛАДИМИРА ДАЛЯ)

Аннотация. Изменения в обществе превращают библиотеку из хранилища книг в многофункциональное пространство. Это в полной мере касается и библиотек высших учебных заведений. Библиотеки вузов заново оценивают то, что они могут дать университетскому сообществу, какие новые возможности они могут в себе открыть. Рассматриваются перспективы преобразования библиотеки на примере конкретной библиотеки одного из перемещенных университетов Луганской области